

Nepközi Közlöny
VI. évf. 1. szám, Bp. 1961

Szerkeszti:

Némethy Endre és Takács Lajos

Felölős kiadó: Bodrogi Tibor

**Készült a Magyar Nemzeti Múzeum - Történeti
Múzeum Rotaprint Üzemében
450 példányban, 15 ív terjedelemben**

Fv.: dr. Dajbukát Gergely

SZIBÉRIAI HŐSÉNEK-ELEMEK A MAGYAR MESÉKINCSEBEN

Balladáink hősének-kapcsolatairól szólva jeleztem /Ethn. 1960. 515./, hogy meséinkben még több és még közelebbi párhuzamot találhatunk a szibériai énekelt epikához. Az alábbi egyezéseket ballada-kutatásaim során mintegy "melléktermékként" jegyeztem ki, s csak figyelem-felkeltésnek szánom, mivel nincs szándékomban részletesen kidolgozni az európai mesekincs teljes összehasonlító apparátusával, s mivel meg vagyok győződve róla, - Kovács Ágnesnek a Néprajzi Társaságban előadásomhoz fűzött megjegyzései után különösen - hogy a magyar és nemzetközi mesekincsben járatosabb szakember sokkal több és részletesebb egyezést fedezhet föl ugyanabban az anyagban. Ugy adom elő tehát adataimat, ahogy az epikus énekek és rokon szövegek olvasása közben - fogytákos ismereteim alapján - feltűntek és feljegyeztem őket.

Legfeltűnőbb közös szereplője mindkét műfajnak a táltosparipa. Minden hősnek kell rendelkeznie csodás képességű paripával, amelynek első és legfontosabb tulajdonsága, hogy repülni tud égi és földalatti világban egyaránt. Például Dürenkova, 37, a sor-tatár "Kesz kán" énekében: a hős korbáccsal nem üthető lovát repülés közben mégis megüti, mire ló és lovas eszméletlenül száguld; a 31. sortól: "Ennek a világnak határain túlmenve a második világon végignyargalt. Másminő naptól, másnemű holdtól megvilágított földön vágatott. A második világon véges-végig nyargalt - még mindig nem tért eszméletre. A második világ határán túl is továbbhaladt; fölemelkedett a harmadik világba. Félhomályos naptól, félhomályos holdtól bevilágított földre jutottak ki....." Az ugyancsak sor-tatár Mergen kán előbb az égben keresi elrabolt nővérét, aztán lemegy a föld alá: "...ment, ment olyan földön, ahová még álomban sem jut el a képzelet, ahová a tündésben sem jut el a gondolat, ott jár.... Csak a föld alatt lehet - így szólva - lovát arra a vidékre hajtja, ahol a föld füstlyuka van. Mergen kán ezen át a föld hét rétege alá bocsájtkozik le...." /U.o. 111.lap, 1. bekezdés./ Ugyanígy viszi a magyar táltosló is gazdáját: "Úlj fel most reám, de fogantozz meg jól, mert éppen felszököm a tizenhetedik égnek háta megé veled. Mikor megtörtént, kérdi a lóva a Csinos Vitéztől: No, hol vagy? Mit nem állhatsz? Azt mondja a vitéz: a hévséget nem állhatom. Megszöki a ló magát, egy-

szerre viszi a földnek éppen a legbelsőbb gyomrába. Megkérdezi ismét a ló: No, mit nem állhatsz? Feleli a vitéz: a föld nehéz bízit nem állhatom. Megszöki ismét a ló magát, visszaszökik éppen oda, ahol a vitéz két bátyja állott." /Kriza-készirat másolata az EA-ban./

Második feltűnő tulajdonságuk az alakváltás; ugyanugy tudnak átváltozni emberré, állattá, mint a mesében. Egy minuszinszki énekben, Schiefner 1.sz. "Ai Mirgän und Aidolei", mintán már hét égi rétegen végigszánguldott a csikó, hogy megmentse gyermekgazdáját, átváltozik leánnyá, aki karjaiban tartja a gyereket, majd csukává válva leviszi a tüzés tenger fenekére, s ott hagyja porszemmé változtatva, maga pedig kacsává válva uszik ide-oda. Idéztam tanulmányomban, hogy az égből alászálló két hattyúból lesz a két segítő táltosparipa. Badloff II. 14.sz. ban a csikót lelövik, az csudafává változik, és átadja erejét egy másik csikónak. Potanin 113.sz. 21. sor: "átváltoztatta lovát hitvány csikóvá".. stb.

A hős lova ugyanugy tud beszélni, mint mesebeli társa. Ő is figyelmezteti gazdáját a veszélyekre, megmondja a menekülés útját, sőt halála után segítséget hoz neki, és újra feltámasztja. /Példákat említettem idézett tanulmányomban./ Sőt, sokszor az ifju hős ugyanolyan módon jut hozzá "hősi lovához" - amire különben egyes török népeknek külön szavuk van - mint a magyar mesében: nyomorult gebét, legrosszabb csikót kell kiválasztania: Alpamüs-ben az ifju kimegy a méneshöz, pályájába háromszor kerül bele ugyanaz a hitvány csikó; végül belétörődik, hogy ezt kell választania, s szárnyas táltosparipa válik belőle.

A magyar meséknek ez a csodálatos lova sok részletével megtalálható az európai mesekincsben is. Van azonban egy olyan sajátága, ami különösen hozzáfűzi a szibériai hősekekhez, az európai mesékben viszont, tudomásom szerint, ismeretlen. Ezek a paripák ugyanis igen sokszor hat-hét-nyolclábuak. Például a minuszinszki énekekben, Schiefner IX 9.sz., 370. sor, "Küreldei Mirgän und Kümüs Areg": "Als vorüber war die Hochzeit, Hiess Kara Chan seine Leute Ihm ein Ross mit sechs der Füße Aus der Rosstabune fangen." U.o. 2.sz. 765. sor: "Ak Kan und Aidolei Mirgän": "Sattelt dann für seine Tochter Rasch ein Ross mit sechs der Beine." Minthogy ezek a csodás "hősi lovak" repülni tudnak, azért sokszor nem is lábukról hanem szárnyukról van szó az énekekben. Dürenkova, 77 37. sor, "Ölen Tajdzsi": "Világospej paripa hat szárnynyal jött ki a föld alól"; 44. sor: "A te lovad, amelyen lovagolsz, hatszárnyu világospej paripa"; Potanin, 348 85. sor: "Akinék hátslova a nyolc

lábú..../név/..."; u.o., 572, a 174.sz. "Altún Csobe": "Felesége fölült a hatlábú paripára.... és hazatért" /egy hosszú, többgenerációs történetben, ami kétségtelenül hősének/. U.o. 181.sz. "Herek-Kirvesz Hemje-Mergen", a 600. laptól: a hősnek különböző feladatokat kell elvégeznie, köztük három lovat elfogni, közülük a harmadik nyolcszárnyú. Radloff V. köt. 3.sz. "Er Tüstük", 530.sor: a gyermek hétlábú paripát kap a lótolvaj üldözésére.

Magyar mesékben ez a vonás gyakori. Például Kovács Ágnes ketesdi meséjében, I., 108.: "Akkor látja Bruncik királyfi, hogy a lúnak hat lába van. - Mi a csuda, neked hat lábad van? - Az ám, éin tátos vagyok, de a csikósok asz nem tudták, nem is törődtek veílle, - éin se üvéíllek." Vagy Merényvinél, Kredeti népmesék II, 5-7: "... Alighogy kiérte a ménésből egyszerscak megrázkódik a rongyos csikó, s olyan széltől fogantatott, hatlábú táltosparipa lett belőle, hogy csak párját kellett volna keresni...." /Sajátságosan a délszláv hősésekben is előfordul - névvé változva, mint egyes hősök vagy Márkó királyfi lovának neve: "Sesztokrilu" = hatszárnyu, Šestokrilovića. HNP V., 17 13.sz. (kigyó), HNP VI 9. sz. és 48.sz., u.o. X, 145 5.sz., Raič, 68 27.sz., SbNU 43, Vatev, 69 24.sz., u.o. 245 104.sz., SbNU 44, 108 101.sz. - itt hal neve - u.o. 38 Ivanov, 89 26.sz./

Meséink állandóan visszatérő eleme a mesehősök birkózása. Sokszor választást engednek egymásnak: "Hogy küzdjünk, karddal vagy derékból? - Derékból, mert az szerencsésebb." Már láttuk idézett tanulmányomban, milyen fontos eleme a hőséneknek a mitikus méretű birkózás. De nemcsak maga a birkózás egyezik meg a két műfajban, hanem a vívásnak közti választás is. Hősésekben is sokszor kezdődik a párba j karddal vagy lándzsával, s miután nem tudnak egymásban kárt tenni fegyverrel, birkózással folytatják. Bizonyos esetekben pedig kimondottan "megbeszél" egymással - mint meséinkben -, hogyan fognak vívni, nyíllal, karddal, vagy birkózással, Schiefner 1.sz. 1223.sor: "Treffen sich die Heldenpaare, Werden sie mit Pfeilen schiessen? Werden mit dem Schwert sie hauen? Werden sie den Ringkampf wählen?.... Und beginnt mit ihm zu ringen." U.o. 2.sz. 568. sor: "Als die Helden sich begegnen, Schlagen sie sich mit den Schwertern Ohne Schaden zuzufügen. Steigen beide von den Rossen, Fangen beide an zu ringen...." U.o. 10.sz. 150.sor: "Stossen sie sich mit den Speeren, Doch nicht stechen ihre Speere; Wollen mit den Schwertern schlagen, Doch nicht schneiden ihre Schwerter. Packen sich an ihren Leibern...." Putanin 110 sz.: párba joznak karddal, szik-

rázik, eltörik; nyállal - nem járja felfedett mellüket; birkóznak több évig, a hegy síksággá változik.

Mesehőseink birkózásának másik jellegzetes vonása, hogy bele-vágják egymást a földbe térdig, derékig, nyakig. Igen sokszor találjuk ezt is a szibériai epikában. Potania egyik burját-mongol történetében - 200. lap, 36.sz. - a hős segítő társa, a "hegygürgető" úgy belevágja ellenfelét a földbe, hogy csak egy lábujja látszik ki belőle. U.o.133. sz., a 427. lapon: a hős felemeli ellenfelét az égig, földhöz vágja; az mélyen besüllyed a földbe; a másik ellenfél erősebb, azzal kilenc évig küzdenek, közben a fekvő erdő fekvő összetörik, az álló erdő állva, stb. U.o. 176.sz., 585. oldalon: először az egyik segítőtárs birkózik, be-törte a földet homlokával, térdig belement, aztán a középső kezd birkózni, az betöri homlokával, az már csak mellig ment bele a földbe. U. o. 186.sz, 632. oldal, egy jakut énekben a vitéz a rézembert - "nyolc-fejű hőst" - belevágja a földbe, hogy zuhanásától a föld nyolc százsszen mélységig besüppedt. /Ez a motívum egy bolgár énektípusban is előbukkan, bár nem minden változatában. A medvével birkózó legény énekében a hős égig emeli a medvét, s földhöz vágja, hogy az kilenc araszra besüllyed a földbe. Pl. Sztoin Trakija 1624-5, Sztoin Szredna 325 41. sor, SbNU 7,83 3.sz., SbNU 42 Ivanov, 96 24.sz./

Sajátos eleme meséinknek a mágnes hegy, az ugynevezett Akag-tjánhegy, mely valahol a világ végén áll, s a hős csak griffmadárral tud elröpkülni fölötte, vagy eljutni a tetejére. Thompson Motif-Indexe erről a motívumról mit sem tud. Megtaláljuk viszont a szibériai hősénekben. Radloff abakáni énekeiben többször szerepel, mint Vashegy a világ végén, ahová az égiek küldik el a mitikus hőst /Radloff II. 16.sz. 760- sor/, hogy ott isteni parancsra élelmet osszon a népnek; Schiefner 2.sz.-ban úgy jut fel a csikó gazdájával a Vashegyre, hogy a nap-hold előtt hajlong, aztán a "nyirfáról" /a világfáról/ letöret egy ágat, azzal jutnak fel a tetőre, ahol aztán legyőzik az üldöző szörnyet. U. o. 5.sz. 529. sor: "Wo der Mond, die Sonne Sinket, Fliesst ein Meer in weiter Ferne, Steht ein Berg dem Himmel nahe. Auf dem Eisenberge wachsen sieben hohe Lärchenbäume, Die bis in den Himmel ragen." A hős ott öli meg Jedai Kánt, az alvilág urát, a hét kutyát összekötözi és bezárja az aranyhegybe, nehogy elszabaduljanak, ami a világ végét jelentené.

Közismert jelenete meséinknek, hogy a hős legyőzött ellenfeleinek, a sárkányoknak palotáit aranyalmává változtatva zsebre vágja. A szibériai énekek hősei menyasszonyukat, feleségüket igen gyakran arany-

gyűrűvé vagy arany fülbevalóvá változtatják, néha az ellenfél által elrabolt népet-jószágot is, s ezekben vagy fülükbe téve hazaviszik. Dürenkova 25.sz. 59. oldal: atyja és anyja jószágát és népet átválttatva arany és ezüst fülbevalóvá fülébe tette". U.o. 12.sz.21.1.bekezdés: "feleségét átválttatva arany gyűrűvé zsebébe dugta." Ugyan így, gyűrűvé változtatva /sőt egy énekben kétszer vissza-változtatva hozzák el a lányt a vőlegénynek, vagy viszi haza maga a hős Dürenkova, 140., 171., 209. lapján.

Már Solymossy felfigyelt arra, hogy a magyar mesék sárkány egészen más lény, mint a nyugati mesékben: nálunk a 3-9-12 fejű sárkány mindig emberalakban elképzelt szörny, aki levon jár, asztalnál eszik-isszik, buzogányt hajít, és birkózik ellenfeleivel. Ugyanest találjuk az altáji török és mongol hőseinkben és elbeszélésekben is, ahol az alvilági démon, a "Hattyuasszony", Jilbügän, Sibeldaj, vagy Mangas is emberformájú, 3-7-25 fejű szörny, akivel a hős mindig birkózik. És olyan általános a hőseinkben, hogy nincs is értelme egyes példákat idézni.

Mailand mesegyűjteményében, MNGY VII, 411-2, szerepel a "Disznófiókó", aki a világ végén, az "ég rájáján" tul, egy gyémánt palotában, arany láncra lógó arany bölcsőben nyugszik, /mintán kalandorozatok után el kell válnia feleségétől/. Ugyanott, egy más mesében, a 69.lapon a hős felhajít a levegőbe egy aranyalmát "s lett belőle tizenkét emeletes palota egy kakas lábra, egy arany csillaghoz egy arany láncsal felkötve, s arra fordult, amerre az áldott nap". MNGY I, 75: a "Halhatatlanság királynőjének" a világ végénél, a folyó fölött, a levegőben függ a vára. Berge Nagy a Magyarság Néprajza² III., 286-on a Disznófiókót obingor elemekkel hasonlítja, Karjalainen, Religion der Jugravölker I.8. 1 és Krohn, Magische Ursprungsrunen, FFO 52., 99 és 235 alapján: Num-Toren fia az égből vasláncra leengedett bölcsőben alszik, a vag a finn eredetűnek szerint kilenc ég fölött, a hét csillag hátán arany bölcsőben van, ugyanígy a tüz is a felső régiókban, arany bölcsőben. S hozzátehetjük, hogy a teremtés a vogul "regékben" mindig azt jelenti, hogy az égből vasláncra alábocsátanak valamit.

Ezek mellé a párhuzamok mellé odatehetjük Dürenkova sor-tatár hőseinek egy részletét is /21. lap, 19.sor/, ami bizonyos vonatkozásban közelebbi párthoz van. A hős így szól: "..... ereszkedjen le nekem arany udvar az égből, három láncra lógó legyen! Akkor megállván körül nézett; az égből, villogva mint a nap, csillagva mint a hold, arany udvar ereszkedett alá. Az égből három láncra függő volt az." Ennek az éneknek elején a megadott hős is már ebben az arany udvarházban él,

s az arany létráról leesik a ház hamujába; később pedig, ellenségei megsemmisítése után "visszatért az aranyos udvarházba. Leugorván lováról, felment az arany létrán....." Talán idetartozik Potanin, 578 a 175.sz. kezdete is: sasok felvisznek magukhoz egy fiút; aranylánc függ le az égből. Láthatólag egy kialakult, szibériai, mitikus képzzettel van dolgunk, ami belsőázsiai törökök, obingorok és magyarok hagyományaiban egyaránt fennmaradt.

Fehérlófia-típusú meséink általában azzal kezdődnek, hogy a csodás születésű hőst anyja hét évenként erőpróbára küldi - ki tud-e tépni egy tűlgyfát pl. - s amíg nem képes rá, tovább szoptatja. Ehez hasonló erőpróba Schiefnernél, 3. sz. "Ag Ai", 157. sor: mielőtt kimegy a gyermek a világba, részsziplát kell átlőnie egy nagy nyállal. "Will mir dieses nicht gelingen, Ist mir meine Kraft zu schwach noch, Kann noch nicht den Kampf beginnen."

Vannak ezen kívül kész mesevázak, vagy mese-részletek is ebben a hősénekek-költészetben, amelyek meséinkkel pontosan egyeznek. Néha, ha kivonatról van szó, nem lehet pontosan megállapítani, hogy a szibériai szöveg hősénekből vagy meséből származik. Ilyen pl. a Fehérlófia-típusnak egy pontosan egyező változata Potaninnál 35.sz. a 194. lapon, ahol a Gőncölcsillag eredetéről szóló "monda" történetébe van beleolvasztva, előtörténetül, minden nálunk ismert részletével együtt: csodás születés, három nagy erejű társ, köztük a fanyűvő, nagyorru banya megeszi az ételt, egyedül a hős tudja legyőzni, lebocsátkozik az alvilágba, nem hazzák fel, végül a büntetés, s itt gondolhatunk a kialakult mese utólagos hatására is. Maga a születés azonban itt még határozottan kapcsolódik a mitikus világhoz, mert kétségtelenül totemisztikus jellegű. Bár a fogalmazás olyan, hogy egy öreg "maga pótolja a bikát", s tehene felül ember-alul bika fiát szül; más hősénekekben azonban az ilyen születés világosan mitikus-totemisztikus: Radloff II.7.sz. 221-4. "Kan Märgän", "Die bunte Stute wird trüchtig, Die bunte Stute gebärt, Mit silberner Brust, mit goldenem Hintertheil Einen Knaben gebärt sie." A Fehérlófia-típus más részletei is feltűnnek mitikusabb, mesénktől távolabbi formában. Potanin, 529 157.sz.: huszonötfejű Mangüsz elrabolt egy kán-leányt. A hős lát repülni valami feketeséget az égen, belelővi nyilát; az véresen hull vissza, a feketeség leesik egy sziklára. Odamennek, s egy nyilást találnak kővel letakarva, amit ezer katona sem tud elhengeríteni, csak maga a hős. Kötelen leeresztik, s miután a földalatti világban gyönyörű lányt talál - az elrabolt kán-leányt - megöli a mangüsz, felküldi a lányt, utánna azonban már nem huzzák fel őt. Iszik a lenn ta-

lálható forrásból, megszabadít egy láncra kötözött embert, annak hátán felrepül a felvilágba, szétlővi a fedőkövet, kiderül, hogy ő a megmentő, s övé lesz a kán leánya.

Az itteni kezdet már jelentkezik az előbb idézett Potanin 175. sz.-ban is: sasok ragadják el a gyermek-hóst. Arany lánc függ le az égből, s egy nagy kő hever a földön, amit feje fölé kell emelnie, és a földre hajítania. A föld beszakad, látja, hogy odalenn is nap, hold van, de minden más, mint idefenn. Lemegy ebbe a világba, ott találja elrabolt hugát és a neki rendelt leányzót.

Ugyancsak teljesen mesénkkel egyezően is, meg távolabbi, mitikusabb formában is találkozunk azzal az elemmel, ami e típus végén szokott állni: a griffmadár hátán való felrepüléssel a felvilágba. Teljesen mesénkhez hasonló Radloff V. 3.sz., "Er Töstük", 778: megvan itt az etetés is: negyven bak husa szerepel, bőrukából tömlőt csinálnak vízzel töltve, végül saját combjának egy darabját adja oda s egyik szemét, amit a madár kiköp, s egészségesebb lesz mint azelőtt; sőt megvan itt a jégeső elől megmentett fiókák mozzanata is, s a fa itt kétségtelenül a "világfa". U.o.7.sz. "Kök Kán", 427: a hősök fel akarnak jutni a felvilágba, de lovaik gyengék az éhezéstől; 450.sor: "Sieh, da rauscht heran der Vogel, der Ak Molot stets begleitet, Kommt der Aar mit mächtigen Schwingen, Trägt den Helden sammt dem Rosse Bis hinauf zum Sonnenlichte." A jégesőtől megvédett fiókák más formában Potanin 147.sz.-ban is előkerülnek /5ll. lap 16. sor/: A fára felkuszó, feltekeredett kigyót talál, a fészekben hét gyereket - a kán fiait; megöli a kigyót, jön a madár-anyja, aki hálából nem a felvilágra viszi fel a hőst ezuttal, hanem elhozza neki a feladatát képező tárgyakat.

Ugyanígy, mesénkkel szinte teljesen megegyezően is, de távolabbi, mitikus formában is találjuk az elcserélt gyermekek történetét /AaTh 707, H 707 I./. Radloff II. 16.sz. 760. sor: míg a férj az istenek parancsára a Vashegynél tevékenykedik, felesége, az égbe felvitt leány, gyermeket szül, kinek teste felül arany, alul ezüst. Pecsétes levelet küldenek a férjhez. A levélvivő vitéz leszáll az ég füstlyukán, mint felhő, majd tovább mint lovas ember. A gonosz sógornó behívja a vitézt, leitatja, s olyan levelet küld el, hogy az asszony hétéfjü Jelbagannal állt össze, fiat szült, aki mindent felfal, mi legyen vele? Ez a próbálkozás többször megtörténik, mire a végén a férj megtudja az égiektől a valót. Potanin 342.sz.-ban három lány vetélkedik, hogy a vadászatra induló férfiakkal mit ígérnek. Az első varrni akar nekik, a

második tetűbőről készíteni fendők-tokot, a harmadik pedig szülni e-sztynak-aranyfejú gyermeket. Hónjai irigységből vakondokra cserélik ki, s a gyermeket tőbe vetik, a férj pedig összetöri és megvittatja az asszonyt, aki azután fiával együtt csodásan megmenekül. /A kihallgatott vetélkedés, amire a szülést ígérő lány lesz a hős felesége, szibériai orosz mesékben is megvan, mint már Potanin is utal rá jegyzeteiben./

Hogy ezekben az előadott párhuzamokban mennyi az eredetileg mitikus elem, s mennyi a mese utólagos hatása, mi volt eredetileg mitikus ének, s utólag vált mesévé, s már mesés formában került az európai népek, vagy a magyarság mesekincsébe, vagy közvetlenül a hősénekből, s esetleg mi került el az európai mese anyagából újabban a hősénekbe - azt döntse el a meseutatók. Kétségtelennek csak egy motívum mítosz-eredete látszik: a nap-hold-rabló kultúrhérosz többször felbukkanó motívuma. Potanin 110. sz. "Tung Karattü kán", 379. 10. sor: nem kap Isten-apóságtól hozományt, azért elloppja a napot-holdat, s elhozza az embereknek, az elsőt keblébe rejtve, a másikat tompora mögé akasztva, akárcsak "Égitestszabadító" mesénkben /319"/ a sárkányok mögé a nyeregbe akasztva. S jellemző, hogy itt is az emberiség számára nyerek vissza a napot-holdat, bár a sárkányoktól, az elrablótól kell elvennie a hősnek. Potanin szövégének mitikus jellege abban is megmutatkozik, hogy az uton, amíg a hős Isten-apósághoz feljut, állatokkal találkozik, amelyeket sorra lelő, s azok "csodás nagyságuból mai nagyságuká" változnak! Égitest-szerzés van még Radloff I. 7. sz. "Püdar kán" történetében is, a 248-51. sorban.

A felsorolt motívumok mellett azonban még egész sora egyezik az elemeknek, helyesebben a hősének-költészet egész világa lénvegében egyezik a mese világával, mindössze az a különbség, hogy szereplői mitikus hősök, a mesében pedig emberek, akik valami módon emberfeletti képességre tesznek szert. Ilyen egyezés a hősök állandó utjai ott az alvilágba, ahol alvilági lényekkel - szintén hősökkel - folytatnak halálos küzdelmeket, ott találják meg elrablott hűgukat vagy leendő menyasszonyaikat; a hősök nővérei, anyja, vagy felesége ott is, mint a mesében "többet tud", tanácsot ad, előre megmondja az eseményeket, sőt ki-tűzi a hősnek megoldandó feladatait; közös vonás a gyermek-hősök csudás ereje, a külső lélek megölésével elpusztított ellenfél, s maga a tartalom állandóan azonos jellege: az ifjú hős elindul a világba, megküzd ellenfeleivel, a szörnyekkel s kalandok sorozata után elnyeri felesé-

gét./Ez azután néha két vagy több generáción át megismétlődik egyetlen éneken belül is./

Ezt a nagyfoku egyezést az altáji, török-mongol hősénekek valamint az európai, különösen a magyar mesék között érthetővé tesz egy formai sajátosság, ami a hősénekek egy részében tapasztalható. Mig Radloff és Schiefner tulnyomórészt elejétől végig versben fogalmazott szövegeket közöl, addig Dürenkova sor-tatár énekei recitált-rögtönzött prózában vannak, valami olyanféle formában, mint a mi siratóink. Ezt a tulajdonképpeni szöveget pár soros, kötött verssorokból álló formula vezeti be az elején és zárja le az ének végén. Potанин kivonataiban is feltűnnek ezek a formulák, amit a kivonat elején és végén néha szószertint közöl. Ezek szerint ez a forma máshol is el van terjedve. Az ilyen énekek előadásmódjáról Dürenkova a következőket mondja: a X-XI. oldal V. pontjában: az énekes egy-egy összefüggő rész eléneklése után szóval is elmondja, kivonatosa, az illető rész tartalmát, mivel a különleges artikuláció miatt az éneklés alkalmával nem mindig értik a hallgatók a szöveget. Ezek az "elbeszélt" összefoglalások már formában és előadásmódban sem különböznek a mi meséinktől. Tehát nemcsak tartalmilag hanem formailag is egyenes ut vezet a hősénekektől a meséhez.

Ez az út, persze, nemcsak a magyar meséhez vezet. Nem úgy képelem el az elmondottak alapján, hogy mindez az egyezés először a magyaroknál keletkezett - hősénekből mesévé. A steppei népek folklórjában többezeréves motívumok maradtak fenn szinte változatlan formában /lásd idézett tanulmányomat/, s ezek már a szkiták ideje óta kerülhettek bele a klasszikus ókori kulturák anyagába, de különösen a hunok óta eljuthattak Európába, hiszen a legnagyobb germán törzsek voltak a hunoknakalávetve, akik hosszabb ideig éltek együtt a steppei népekkel a nagy hun birodalomban. Semmi különöset sem láthatunk abban, hogy a mai európai népek mesekincsébe számos "steppei" mitikus elemet örökölt. Mi, magyarok pedig ettől függetlenül is, közvetlenül örökölhettünk ilyen folklór-elemeket saját honfoglalás-előtti hagyományainkból, s ezek nagy tömegben éppen a mesében maradhattak fenn az imént mondottak alapján. Ugy hiszem, hogy az európai "tündérmesék" egyes típusainak vagy motívumainak kapcsolata az eurázsiai nomád népek mitikus énekeivel nem elfogadhatatlan elképzelés; s ha a további kutatás kellő figyelmet fog szentelni ennek a kérdésnek, talán hamarosan világosan fogjuk látni a két műfaj összefüggéseit.

A szövegben említett munkák jegyzéke

Alpamış. Uzbezszkij narodnij eposz. Moszkva, 1949.

Durenkova, N.P.: Sorszkij folyklor. Moszkva-Leningrad, 1940.

HNP = Hrvatske narodne pjesme. Skupila i izdala Matica Hrvatska. V.köt.

Andrić, N.: Ženske pjesme. Zagreb, 1909. VI. U.a. 1914.

Ivanov, G.: Narodni peszni i prikazki ot Sofijszko i Botevgradszko. Szofija, 1949. SbNU 44.

Kovács Ágnes: Kalotaszegi népmesék. Bp. 1944.

Potaniin, Sz.N.: Ocserki Szevero-Zapadnoj Mongolii. Vup. IV. Materialu etnograficseszkie. Sz. Peterburg, 1883.

Radloff, W.: Proben der Volksliteratur der türkischen Stämme Süd-Sibiriens. Sanktpeterb. 1-10. 1866-1904.

Schiefner, Anton: Heldensagen der Minussinischen Tataren. St.Petersburg, 1859.

SbNU = Szbornik za narodni umotvorenija i knizsnina

Solymossy Sándor: Népmeséink sárkányalakja. Ethn. 1931, 113.

Sztain Szredne = SZTOIN, Vaszil: Narodni peszni ot Szredna Szeverna Blgarija. Szofija, 1931.

Sztain Trakija = SZTOIN, Vaszil: Blgarszki narodni peszni ot iztocsna i zapadna Trakija. Szofija, 1939.

Vatev, Szt.: Narodni peszni ot Szofijszko i ot blizkite krajsosa... Szofija, 1942. SbNU 43.

Vargyas, L.: Elemente der sibirischen Heldenepik in den Ungarischen Volksmärchen. Der Verfasser will die Folkloristen auf die Beziehungen der ungarischen (und europäischen) Volksmärchen zu der Heldenepik aufmerksam machen. Aus diesem Zwecke legt er Parallele von ungarischen Märchen-Motiven und Märchen-Abschnitten mit Elementen der Heldenepik aus Sibirien, besonders aus der Abakan-Gegend vor. Solche Motive sind die Folgenden. Das "Táltos"-Pferd, das wunderbare, fliegende und sprachkundige Sattelpferd des Helden, mit dem er durch unter- und überirdische Weltschichten reitet, das sich meistens aus einer Schindmähre ins Wunderpferd verwandelt, und sehr häufig sechs Beine hat, entsprechend den sibirischen Heldenpferden, die sechs-acht Beinen oder ebensoviel Flügel haben. Bei Ringkämpfen schlagen die Helden ihre Gegner immer tiefer in die Erde hinein; es gibt Varianten, wo sie zwischen Waffenkampf und Ringen wählen. Der Magnet-Berg, über den nur der Greif fliegen kann - entspricht dem Eisenberg der türkischen Heldengesänge, der sich ebenfalls "am Ende der Welt" befindet. Die Verwandlung in Goldäpfel: die Paläste der besiegten Drachen verwandeln die Helden in Goldäpfel, und bringen sie so heim. Genau so verwandeln die mythischen Helden ihre Bräute oder das zurückgewonnene Volk und Vieh in Ringe und nehmen sie auf diese Weise mit. Die Drachen der ungarischen Märchen sind Dämonen mit Menschengestalt, die reiten, ringen, bei Tisch essen und trinken und so den Ungeheuern der türkischen Heldengesänge entsprechen. Der auf Ketten hängende Palast: in einigen Märchen hängt dieser auf dem Weltende vom Himmel herab, verwandelt sich eventuell aus einem Goldäpfel, den der Held hinaufwirft, zu einem Palast; oder der Held ruht in einer Wiege, die auf Goldketten in einem Palast über dem Weltrand hängt. Alldas hat Entsprechungen in Heldenliedern der Schor-Tataren und der Obugrier, bzw. in der Mythologie der Obugrier. Kraftprobe: in einigen ungarischen Märchentypen säugt die Mutter den Helden sieben Jahre lang, dann muss er seine Kraft erproben (z.B. eine Eiche ausreißen), und wenn es ihm nicht gelingt, muss er sieben Jahre lang weiter gesäugt werden; aus demselben Zweck muss der Heldenknabe einen Kupferberg mit Pfeil durchschossen. Märchenteile: der ungarische Volksmärchentyp AaTh 301 B stimmt in seiner Ganzheit, besonders aber in seiner totemistischen Einleitung und in seiner Endszene (Aufflug aus der Unterwelt auf einem Greif) mit der Heldendichtung überein; ebenso ist das Anfangsmotiv des ungarischen Märchentyps AaTh 707 H, 707 I.